

แผนงานวิจัยประชาสังคมกับการปฏิรูประบบสุขภาพ

ดำเนินการในช่วง พ.ศ. 2544-46

ความสำคัญ

กระบวนการประชาสังคมไทยมีความเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องและน่าสนใจ แต่ส่วนมากจะเป็นการเคลื่อนไหวที่ใช้เครื่องมือและเทคนิคเป็นตัวตั้งเหมือนคำตอบสำเร็จรูป การพัฒนารอบแนวคิดและทฤษฎีที่มีรากฐานจากสังคมไทยจะช่วยให้การเคลื่อนไหวประชาคมเพื่อการปฏิรูประบบสุขภาพมีความชัดเจนในเชิงแนวคิดมากขึ้น นอกจากนี้ งานวิชาการยังตามไม่ค่อยทันกับการเปลี่ยนแปลงของระบบ เช่น กรณีโรงพยาบาลบ้านแพ้ว ซึ่งต้องการแนวคิดการมีส่วนร่วมและ Governance แบบใหม่ กรณีการกระจายอำนาจ หรือความเคลื่อนไหวทางการเมืองใหม่ ๆ เช่น นโยบาย 30 บาท รักษาทุกโรค ในขณะที่เดียวกันการเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมในเรื่องการปฏิรูปสุขภาพก็เริ่มเป็นรูปธรรมมากขึ้น มีการสนับสนุนให้ประชาคมต่าง ๆ จัดเวทีเพื่อสร้างระบบสุขภาพที่พึงประสงค์ การเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมนี้ หากขาดกรอบแนวคิดทางทฤษฎีก็อาจเป็นการเคลื่อนไหวที่ขาดยุทธศาสตร์ที่ดี การพัฒนารอบแนวคิดทางวิชาการเพื่อช่วยให้มองทิศทางการเคลื่อนไหวได้ชัดเจนขึ้น จึงมีความสำคัญ ในขณะเดียวกันแนวคิดหรือทฤษฎีต่าง ๆ ที่จะพัฒนาขึ้นนั้นก็จำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์กับประสบการณ์การเคลื่อนไหวที่เป็นจริงในสังคมไทย กระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นวิภาษวิธีระหว่างแนวคิดทฤษฎีกับการปฏิบัติที่เป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนาประชาสังคมเพื่อสุขภาพ

เป้าหมาย

1. สร้างเวทีเพื่อให้เกิดกลุ่มศึกษาประชาสังคมกับสุขภาพเพื่อเป็นแกนการพัฒนาวิชาการ
2. ผลิตรายงานวิชาการที่สังเคราะห์กรอบแนวคิดและทฤษฎีประชาสังคมจากบทเรียนและประสบการณ์การเคลื่อนไหวของสังคมไทย และจากองค์ความรู้ในระดับสากล
3. จัด workshop เพื่อวาง Research agenda และพัฒนารอบแนวคิดและทฤษฎีทางสังคมเพื่อการวิจัยในประเด็นสำคัญ
4. สร้างเครือข่ายนักวิจัยในทุกภาคและสนับสนุนการวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้

แนวทางการดำเนินงาน

1. ตั้ง think tank เพื่อเป็นแกนหลักด้านการพัฒนาวิชาการ โดยให้มีการพูดคุยในระดับแนวคิด ทฤษฎีเป็นระยะ ๆ และให้มีการแลกเปลี่ยนกับพื้นที่ด้วย จนเกิด Theme ทางวิชาการที่ชัดเจน
2. จัด Technical workshop เพื่อวางกรอบการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีจากบทเรียน และประสบการณ์การเคลื่อนไหวของสังคมไทย และจากองค์ความรู้ในระดับสากล
3. Identify potential researchers จากประชาคมต่าง ๆ และจากสถาบันการศึกษา เพื่อระดมเข้าร่วมกระบวนการวิจัย
4. จัดประชุมวิชาการ “ประชาสังคม” แนวคิด ทฤษฎี และแนวทางการทำงาน” เพื่อเผยแพร่กรอบแนวคิดที่พัฒนาขึ้น รวมทั้งเพื่อให้ potential researchers ได้พิจารณากรอบแนวคิดเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการวิจัย

5. สนับสนุนการวิจัยใน 2 ลักษณะคือ

- 1) การวิจัยเพื่อเข้าใจกระบวนการเคลื่อนไหวเป็นกรณีเฉพาะ
- 2) การวิจัยที่มีกรอบแนวคิดร่วมกัน แต่ดำเนินการในลักษณะ Multisites

ชุดคำถามการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้เรื่องประชาคมกับสุขภาพ

คำถามการวิจัยที่สำคัญซึ่งจะนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจแบบใหม่ที่จำเป็นต่อการปฏิรูประบบสุขภาพโดยการเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมมี 4 ด้านด้วยกัน คือ

1. ทฤษฎีประชาสังคมกับประชาคมสุขภาพ

- 1.1 แนวคิดเรื่องประชาสังคมนั้นมีเนื้อหาแตกต่างกันไปตามสกุลความคิดและอุดมการณ์ทางการเมือง ความแตกต่างที่สำคัญมีอะไรบ้าง และความแตกต่างเหล่านี้มีผลต่อกลยุทธ์การเคลื่อนไหวของประชาคมในการปฏิรูประบบสุขภาพอย่างไร ?
- 1.2 นิยามของ ”ประชาสังคม” ”ประชาคม” ”ชุมชน” ”ปฏิรูประบบสุขภาพ” ที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยปัจจุบันและเป็นไปได้ในการเคลื่อนไหวสังคมเป็นอย่างไร?
- 1.3 ”การเมืองสาธารณะ” หรือ”การเมืองในภาคประชาสังคม”(civic politics) มีกลไกและกระบวนการทำงานอย่างไร? มีความแตกต่างอย่างมีคุณค่าจาก ”การเมืองที่เป็นทางการ” หรือ ”การเมืองของรัฐ” (official politics) อย่างไร? ความแตกต่างดังกล่าวเหมาะสมกับที่จะใช้ในการเคลื่อนไหวปฏิรูประบบสุขภาพหรือไม่? อย่างไร ?
- 1.4 นโยบาย/แผน/และการดำเนินงานพัฒนาสาธารณสุขที่เป็นอยู่ถูกกำหนดจากอุดมคติ หรือแนวคิดทางสังคมแบบไหน? แนวคิดเรื่องประชาสังคมและประชาคมสุขภาพจะช่วยยกระดับเพดานความสำเร็จในงานสาธารณสุขได้อย่างไร ?
- 1.5 อะไรคือนิยามของ ”สุขภาพ” และ ”ระบบสุขภาพ” ที่จะเปิดกว้างให้สังคมโดยรวมและองค์กรประชาสังคม/ชุมชนต่างๆ เข้ามามีบทบาทได้เต็มที่มากขึ้น? รูปธรรมของการมีส่วนร่วมเป็นอย่างไร ?
- 1.6 มีแนวคิด/ทฤษฎีเกี่ยวกับประชาสังคมอะไรบ้างที่ถูกสังเคราะห์ขึ้นจากประสบการณ์การเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมทั่วโลกในการปฏิรูปหรือเปลี่ยนแปลงสังคม (เช่น เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, สิทธิมนุษยชนของชาวพื้นเมือง, สิทธิสตรี, การเปลี่ยนแปลงการปกครองในโปแลนด์, Green politics หรืออื่น ๆ)?

2. ข้อมูลพื้นฐานและศักยภาพของภาคประชาสังคม

- 2.1 องค์กรภาคประชาสังคม เช่น องค์กรชุมชน องค์กรประชาชน ชมรม สมาคม องค์กรสังคมสังเคราะห์ องค์กรพัฒนาเอกชน มีอยู่อย่างไร ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ?
- 2.2 ประชาคมสุขภาพกระจายตัวอยู่ใน Area ปัญหาสุขภาพต่างๆอย่างไร (เช่นเรื่อง เอดส์ สิ่งแวดล้อม ผู้สูงอายุ การแพทย์ทางเลือก ฯลฯ)? มี Area ไตที่เป็นจุดอ่อนหรือจุดแข็งที่สุดขององค์กรต่าง ๆ ?
- 2.3 การกระจายตัวขององค์กรประชาสังคมในเชิงภูมิศาสตร์เป็นอย่างไร ?

- 2.4 ผู้นำในกระบวนการประชาสังคม และผู้ที่ควรจะมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมสร้างกระบวนการประชาสังคม คือใคร ? มีเท่าไร ? อยู่ที่ไหน ?
- 2.5 กลไกการประสานงานที่เป็นอยู่ในเครือข่ายประชาสังคมไทยเป็นอย่างไร ?
- 2.6 ศักยภาพและการระดมการหนุนช่วยจากประชาสังคมโลกเป็นอย่างไร (เช่น ด้านทุน, เทคโนโลยี, การจัดการ, อำนาจการต่อรองกับรัฐ, ฯลฯ)?
3. ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาประชาสังคมกับสุขภาพ
 - 3.1 อะไรเป็นปัญหาเชิงยุทธศาสตร์ของการระบวนทัศน์การพัฒนาสาธารณสุขที่เป็นอยู่ ?
 - 3.2 ตัวอย่างความสำเร็จของแนวทางประชาสังคมที่ก้าวพ้นข้อจำกัดของยุทธศาสตร์เดิม ๆ มีอยู่หรือไม่ ? มีบทเรียนอย่างไร ? สะท้อนกระบวนการทัศน์ใหม่อย่างไร ?
 - 3.3 แนวรบเชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สุดอยู่ที่ไหน ? ใครเป็น Strategic alliance ในการปฏิรูประบบสุขภาพแต่ละด้านที่สำคัญ?
 - 3.4 หากเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ของการปฏิรูประบบสุขภาพคือ การปรับกระบวนการทัศน์ของสังคมในเรื่องสุขภาพ การปรับกระบวนการทัศน์นี้ต้องมีองค์ประกอบอะไรบ้าง และมีกระบวนการอย่างไร ?
 - 3.5 Critical linkages ระหว่างคนในระบบรัฐกับองค์กรประชาสังคมมีอยู่ที่ไหนบ้าง และจะทำให้ Linkages นั้น ๆ มีความเข้มแข็งได้อย่างไร? อะไรเป็น Alternative organizational forms ที่ทำให้ภาคีปฏิรูประบบสุขภาพเข้มแข็งขึ้น?
 - 3.6 อะไรเป็น Political leverage ของแนวทางประชาสังคม จะมีกระบวนการหรือกลไกการแพร่กระจายหรือขยายผลกรณีความสำเร็จเฉพาะแห่งที่มีอยู่บ้างแล้วอย่างไร (นอกเหนือจากการนำเอากรณีความสำเร็จมาชื่นชมหรือสดุดี)?
 - 3.7 จะสร้างความตื่นตัวของสังคมโดยรวมให้สนับสนุนกระบวนการประชาสังคมอย่างไร ?
4. เครื่องมือและเทคนิคการจัดการและการเรียนรู้
 - 4.1 เครื่องมือ หรือเทคนิคในการสำรวจและประเมินศักยภาพขององค์กรประชาสังคมมีอะไรบ้าง ? แต่ละอย่างมีข้อดีข้อเสียอย่างไร ?
 - 4.2 กระบวนการในการสร้างชุมชนและปลูกจิตสำนึกสาธารณะ ต้องใช้ทักษะและเทคนิคอะไร
 - 4.3 ใน Setting ใดที่ civic education เกิดขึ้นได้ดี? Setting เหล่านี้ต่างกันระหว่างเขตเมือง, เขตชนบท, ฯลฯ อย่างไร?
 - 4.4 เครื่องมือที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ในการทำงานที่ตีระหว่างชุมชนและองค์กรต่าง ๆ คืออะไรบ้าง ? เครื่องมือแต่ละชั้นมีจุดเด่นจุดด้อยอย่างไร ?
 - 4.5 รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้และการทำงานร่วมกันที่มีอยู่เช่น AIC, Building Scenario, Future Search Conference, Mind Mapping, โสโหล, Networking, ธรรมยาตรา ฯลฯ มีที่ใช้ต่างกันอย่างไร? การมีคู่มือหรือหลักสูตรอบรมเทคนิคเหล่านี้จะเป็นอย่างไร ?
 - 4.6 อะไรเป็น Training needs ของผู้คนต่าง ๆ ที่ทำงานด้าน civil society?